

ARRESE'REN ARGITARATU GABEKO OLERKI BERRIAK

Bi olerkari izan doguz, izen ortakoak, Euzkadi'n. Bizkaitarra bat, Otxandiano'ko Felipe Arrese Beitia; Gipuzta bestea, tolosarra, Emeterio Arrese Bauduer. Azkeneko onena da, gaur argira eman nai dodan olerkitxo au. Ez da gauza aundia, baiña benetan aundia izan bait zan bere egillea, merezi daula uste dot gure Aldizkari ontan emon gura dautsadan azalpena.

1869'ko Epaillaren 3'an jaio zan Emeter Arrese'tarra, eta 1954'ko Jorraillaren 7'an il zan; 85'eko agure zarra zala.

Asentu gutxiko gizona, "ankak ariñak eta burua ariñago", 48 aldiz —berrogei ta zortzi bider!—, izan zan Ameriketn, Ipar eta Egoaldekoetan, baita pelota-plazen empresario lez ere.

Ameriketn ain zuzen idatzi ebazan bere olerkirik geienak.

Oso olerkari ona dogu bera. Ez, nere ustez, Orixe, Lauaxeta ta Lizardi'ren maillekoa; baiña ez, iñolaz ere, askoz beeragokoa. Garai berean gaztelerak izan ebazan olerkariei lotsarik ez dautsena.

Adimen argi, idurimen bizi jostalari, sentimen sakon goxoko gizona; euskera beste edozeiñek ez bezalako erreztasun eta dotoretasunez erabilli oi eban idazlea; edertasuna igarri ta azaltzeko yayotasun bereiziko olerkaria; ez zan nolanaikoa izan gure Emeterio!

Ez neban nik gure Arrese debora luzean tratatu; Tolosa'ra itzuli zanez gero bera laister il zalako, aide batetik, eta, bestetik, ni orduan nere erritik kanpo sarritan ibiltzen nintzalako. Alatagutziz, Elizatik urrundutzat euki neban nik, eta ez neutsan beiñere erlijioaz itzik egin. Ezta berak ere neri. Aren erlijio-olerkiak ezagutzen dauzanak ez leuke beintzat esango kristau sutsua izan ez zanik, zoragarriak bait dira, pitxi ederrak; batez ere Tolosa'ko Zaindari dan Izaskun'go Ama Neskutsari idatzi eutsazanak. Danadalala, kristauki ii zan azkenean bere Tososa'n Izaskun'go Amaren babespean.

Gero esango dautsut, sendagille aren eta nere adiskide batek kontatu eustan garrantzi aundiko beste gauza bat. Orain, Arrese'ren olerkitxoa aurkeztu nai dautsut.

"Eskeintza" dau izen-buruz berak, eta Garbiñe Moraitz izen eban neskatil batentzat idatzia da; 1951'garren urtean. Garbiñe'ren aizta Mirentxu'k eman daust neri azkeneko egun auetan.

Garbiñe'k urte artako Orrillean aingeru lez agertu bear eban Tolosa'n Klaretarrek daben elizan, eta an irakurria izan eiten eskatu omen eustan olerki ori gure

olerkariari. Ez omen eban onek idatzi nai, olerkigintza erabat utzirik ebala aitzaki lez ipiñiaz, baiña neskatillak, eska ta eska, lortu eban azkenean bere guraria.

Garbiñe neskatillaren aoz, "Iere-sorta bat eskuan eta begietan pozaren argia ebala, urbiltzen yakola", abesten eustan olerkariak Zeruko Amari. "Lenen muxua, Amatxo arek eman eutsala-ta, orain, berak, lore-txorta bat eskeintzen eutsala Amari, eta txorta ori eskeintzeaz gaiñera, Ama goratzeko, jai aundi biurtu nai ebala bere bizitza, Arentzat omenik ederrena izan eiten".

Ona, olekiaren itzak ber-berak. Agian, Arrese'k azkenean idatzitako bertsoak doguz onako lerro labur auek:

"Lore sorta bat eskuan eta
begitan poxaren argi,
Zeruko Ama, zugana biotz,
—ikara goxoz urbil ni.

Amatxok lenen muxu, nik orain
lore-txorta polit ari:
Berau eskeintzez Birjin Amatxo,
omenik ederren zuri,
gaur bezelaxe gero ta gero
zure gorantzat jai aundi."

Badirudi ain kristauki ii zan Emeter'ek leen ere kontzientziko kezKaren bat izan ebala, nere sendagille adiskide arek kontatu eustanez. Azkue ta Zabala-Antxieta'tar Joseba zan Tolosa'ko sendagille ura. "Don Pepe" tolosar guztientzat. Abertzale zintzoa bere bi anaiak bezala. Auetatik bat, Koldobika, sendagillea zan; bestea, Josu, lege-gizona, gudatean Alikante'ko Audientzi edo Epai-Mai Nagusiko zuzendari izana. Izan eben beste anai bat ere: Jon, apaiza.

Ez dakit noiz gertatua dan "Don Pepe" kontatu eustana. Ni, 1949'an egin nintzan apaiz. Garai artakoa da gutxi-gora-bera gertakizun au.

Emeter joan omen yakon bein "konfesatu egin nai dot" esanaz.

"Nik —kontatu eustan "Don Pepe" k—, apaiz lagun bat banebala esan neutsan, Altzo'ko Erretorea, ain zuzen, eta arengana eramango nebala, gura ba'eban. Baietz erantzun eustan, eta Altzo'ra joan gintzazan. An —Apai-zari nerekin zijoana nor eta nolakoa zan adieraztearren—, "nik ere aitortu egin gura dot, eta ni joango naz aurretik, gero zuk gura dozun aiña asti izan daizun", Emeter'i esan neutsan. Eta nere atzetik sartu zan bera. Baita pozik andik irten ere! Gero, ostera biok kalean bakarrik aurkitu gintzazanean, "Pepe! —esan eustan—, gauza ederra egin diagu gaur"! Pozik artuko dabe Arre-

se'ren adiskideek iñork ezagutzen ez daun gertakizun alaiagarri onen berri.

Beste bi olerki auek ere oraindik argitaratu gabeak dirala iduritzen yat. Bat oso zarra da. On Patrizio Orkaiztegi Itxasoazu Tolosa'ko Parrokua il zanekoa, ta 1924'eko Azaroaren 6'ean il zan jaun ura. Ona zer dion kakotx bat ere aldatzeke, Arrese'k ber eskuz idatzirik, nik gordetzen dodan ingiak:

"iGoyan bego!"

"Orkaiztegi'tar Patrizio jaun maitea'ri"
Negarrez iñor baldin bazegon
zurekin poz arki zuan,
besteri on bat egin arteko
zorionik etzenduan
(onik izan etzenduan).
Il zera, maite..., Ill emen baiña
betiko piztu zeruan;
orain an zaude... an Goyen eta
gure biotzen barruan".

"Olerki au illobi gañeko atxurdiñean idatzi bear da".

Beste olerkia, au ere Arrese'k berak, arkatzez gaiñera, idatzia, ez dakit nundik eta nola iritxi yatan. Entzun bere doña:

"Gurasoeri"
—"Otoitza"

"Orain umezurtz..., negar ta negar
ler-zori gaude bakartadean;

gero... Yainkoak poztu gaitzala
betiko zuen aldamenean!

Seme-alabak"

"Otoitz au adiskide baten aginduaz, bere gurasoen illobi gañean ipintzeko egiña da".

Ez dakit noizkoa izan daitekean olerki ori. Boligarafoak asmatuak izan baiño leenagokoa eskierki, esan dodan bezala, arkatzez idatzi bait eban bere eskuz Arrese'k nik gordetzen dodan ingia.

Badau Arrese'k beste olerkitxo bat ere seguruaski sekulan argitaratua izan ez dana. Tolosa'ko sortaldean dagoan Uzturre mendiko gurutzeari egiña Arzurian idatzia zegoan an, Franko'ren Iudi-salbatzailleek mailluka apurtu eben arte. An dago berriro gaur, ostera artzurian idatzia:

"Mendi-gañean beso-zabalik
Zauden Gurutze laztana:
Otoi egiñaz muiñ-eman-zale
Apalki nator zugana".

Apalki joan zan azkenean Arrese'tar Emeter maitagarria, zeruan ziur beso-zabalik zai eban Gurutzetua-rengana. Goian bego.

LATIEGI'TAR BIXENTE

EUSKERA ABERASTU ESAERA ZARRAK "Auspoa"-tik artuak

Adar igerrak guztiok ditugu. (Ez dago inor akatsik gabe).
Adiskidetuko da, gatza loratu orduko. (Laster).
Ardaua eta adiskidea, zarrago eta ohea.
Agindua, emon arte zor. (Agindutakoa bete egin bear da).
Zerura txua jaurti, zure gaiñera jausi. (Biraolariak bere buruari kalte).
Aita langillea zuena. (Baina bera alperra).
Akerrak adarrak okerrak. (Gaiztoa beti gaiztakerian).
Akerraren adarra baino gogorrago. (Erruki bakoa).
Akulluak orratzari anaia. (Biak antzekoak).
Alarguna teillatu bako etxea. (Babesik ez dauka).
Al dauanak al dauana, munduko legea.
Alparraren Iloa, geroa. (Alperrak beti arazoak geroko ixten).
Alperra beti nekatua. (Lan egiteko iñoz gogorik ez).
Amaika, amaika modutako bagara mundu onetan. (Eretxi askotako).
Amesetan jausten danak, ez dau azurrik austen. (Amea amesa da).
Galtzak bete lan nago. (Lanez gaiñezka nago).
An ere izango da galtzak bete ipurdi. (Danentzako lana).

Agotik igarri, biotzak Oze egarri.
Apaingarri ederrak jam arren, astoa beti asto.
Abadea eta lurra emon barik ez dira engaiñatzen.
Arbola, Iurraren jantzia.
Ardiaren utsak, pagau bildotsak.
Ardi galdua aurkitu daiteke, aldi galdua ez.
Aretxaren zuztarretik pagorik ez.
Arraina eta barritsua, agotik galtzen dira.
Arrantza gure astoak, erantzun auzokoak.
Arrazoi txikiago, orroak andiago.
Arriaz burua jo, naiz buruaz arria, beti **buruan zauria**.
Arriaz pitxarra jo, edo pitxarraz arria, **bardin**.
Arrautze bat gitxi, bi ondo, iru naiko, lau geiegi.
Artorik merezi ez dauan amaikak, **ogia jaten dabe**.
Artzainak asarratu, gaitaiak merkatu.

GOIKOETXEA IÑAKI